

природа ребёнка находит выражение в двигательных реакциях на звучащее музыкальное произведение. Движение становится для ребёнка средством восприятия музыки, понимания её характера. Придумывая движения под музыку, малыш конкретизирует музыкальный образ, делая его понятным в первую очередь самому себе» [1, с. 138].

Обучение игре на детских музыкальных инструментах (знакомство со звучанием инструментов в исполнении взрослого, подбор знакомых мелодий на различных инструментах). В этом виде деятельности развиваются сенсорные музыкальные способности, чувство ритма, музыкальный слух, музыкальное мышление.

Музыкальный фольклор — уникальная самобытная культура наших предков. Знакомство с произведениями музыкального фольклора обогащает чувства и речь детей, формирует отношение к окружающему миру, играет неопределимую роль во всестороннем развитии и воспитании личности.

Музыкальный детский фольклор чрезвычайно богат и разнообразен по тематике и содержанию, музыкальному строю, композиции, характеру исполнения. В детском фольклоре есть жанры, имеющие полифункциональный характер, сочетающие в себе игровую и вербальную функции. К ним относятся детские сказки, детские песни, страшилки, заклички, приговоры, обрядовые песни.

В соответствии с классификацией Г. С. Виноградова детский фольклор подразделяется на календарный, потешный и игровой [2, с. 27].

В календарный фольклор входят произведения, связанные у детей с природой, календарными датами или имеющие сезонный характер. Значительную его часть составляют заимствованные у взрослых колядки, веснянки, заклинания явлениям природы, приговорки насекомым, птицам, животным, а также детские гадания и заговоры, у детей они являются элементами игры. В белорусском фольклоре можно отметить образцы зимнего фольклора: «Гэй, каляда!», «Добры вечар!», «Жораў», «Пакажы, казельнічка»; весеннего фольклора — «Жавароначкі, прыляціце», «Свяці, свяці, сонейка».

Потешный фольклор — прибаутки, небылицы, дразнилки, потешить, рассмешить сверстников. В них, как правило, отражено яркое событие или стремительное действие, передан один какой-либо эпизод. С. И. Мерзлякова и Е. Ю. Комалькова отмечают, что «большинство считалок используются в игре, при выборе роли, необходимости установить очередь при выполнении определённых задач» [3, с. 29]. Яркими образцами потешного белорусского фольклора являются «Воўка грамаце вучылі», «Выйшаў зайчык пагуляць», «Ішла таргоўка міма рынку».

Игровой фольклор занимает ведущее место в детском творчестве. Г. А. Никашина отмечает, что «в развитии музыкальных способностей средствами музыкального фольклора используют народные игры с пением и движением» [4, с. 17]. Эти игры развивают интерес к пению, память, чувство ритма, умение правильно передавать мелодию. В народных играх дети учатся общаться, приобщаются к народным традициям, проявляют взаимовыручку, знакомятся с малыми жанрами народного творчества. Наиболее распространённые образцы игрового белорусского фольклора игры: «Воўк і авечкі», игра-танец «Зяюля», «А у нашага Трыхвана сямёра дзяцей», «У ката» и др.

Заключение. Взятое за основу музыкальное воспитание детей, музыкальная среда, сохраняющая положительный опыт влияния музыкального фольклора на развитие музыкальных способностей ребёнка в учреждении дошкольного образования, будут способствовать успешному развитию в будущем и помогут стать мыслящими, нравственными, творческими людьми, несущими и хранящими историю и духовность поколений.

Список цитируемых источников

1. Цыпин, Г. М. Психология музыкальной деятельности: теория и практика / Г. М. Цыпин ; под ред. Г. М. Цыпина. — М. : Академия, 2003. — 368 с.
2. Виноградов, Г. С. Детский фольклор и быт: программа наблюдений / Г. С. Виноградов. — Иркутск, 1925. — 83 с.
3. Мерзлякова, С. И. Фольклорные праздники, народные песни, игры, обрядовые сценки, хороводы для детей дошкольного и младшего школьного возраста: гусли звончатые / С. И. Мерзлякова, Е. Ю. Комалькова. — М. : Владос, 2001. — 55 с.
4. Никашина, Г. А. Музыкальная гулянка як сродак развіцця эмацыянальнай спагадлівасці / Г. А. Нікашына // Пралеска. — 1995. — № 3 (2). — С. 16—21.

УДК 373.2

Шаўко Святлана Аляксандраўна

Дзяржаўная ўстанова дашкольнай адукацыі «Яслі-сад № 2 г. Баранавічы»,
Баранавічы, Рэспубліка Беларусь, ds2@Baranavichy.edu.by

АБУДЖЭННЕ ЎЛАСНАЙ МАЎЛЕНЧАЙ АКТЫЎНАСЦІ ДЗЯЦЕЙ СЯРЭДНЯГА ДАШКОЛЬНАГА ЎЗРОСТУ СРОДКАМІ БЕЛАРУСКАЙ МАСТАЦКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Артыкул прысвечаны праблеме далучэння дзяцей дашкольнага ўзросту да беларускай культуры і выхаванню ў дзяцей любові да беларускай мовы, мастацкай літаратуры. Актуальнасць праблемы звязаная з пошукам педагагічных сродкаў, накіраваных на развіццё маўленчай актыўнасці дзяцей сярэдняга дашкольнага ўзросту. У артыкуле прыводзіцца аналіз сучасных даследаванняў

у галіне моўнага і лінгвістычнага развіцця дзяцей дашкольнага ўзросту ў сітуацыі блізкароднаснага руска-беларускага білінгвізму. Аўтар артыкула прадстаўляе вопыт выкарыстання сеансаў актывізуючых зносін у рабоце па далучэнні дзяцей сярэдняга дашкольнага ўзросту да беларускай мовы, па развіцці ўласнай маўленчай актыўнасці з дапамогай беларускай мастацкай літаратуры. У артыкуле аўтарам апісваюцца метады і сродкі развіцця беларускага маўлення дзяцей, пры гэтым мэтай з'яўляецца абуджэнне ўласнай маўленчай актыўнасці дзяцей сярэдняга дашкольнага ўзросту сродкамі беларускай мастацкай літаратуры.

Ключавыя словы: сеансы актывізуючых зносін; моўная актыўнасць; сродкі; мастацкая літаратура.

Shevko Svetlana Alexandrovna

Baranavichy Nursery-kindergarten № 2, Baranavichy, Belarus, ds2@Baranavichy.edu.by

AWAKENING OF OWN SPEECH ACTIVITY OF CHILDREN OF MIDDLE PRESCHOOL AGE BY MEANS OF THE BELARUSIAN FICTION LITERATURE

The article is devoted to the problem of introducing preschool children to Belarusian culture and educating children to love the Belarusian language and fiction. The relevance of the problem is connected with the search for pedagogical tools aimed at the development of speech activity of children of middle preschool age. The article analyzes the current research in the field of language and linguistic development of preschool children in the situation of closely related Russian-Belarusian bilingualism. The author of the article presents the experience of using sessions of activating communication in the work on introducing children of middle preschool age to the Belarusian language, on developing their own speech activity with the help of Belarusian fiction. In the article, the author describes the methods and means of developing the Belarusian speech of children, while the goal is to awaken their own speech activity of children of middle preschool age by means of Belarusian fiction.

Key words: sessions of activating communication; speech activity; media; fiction.

Уводзіны. Дашкольны ўзрост з'яўляецца перыядам актывізацыі станаўлення мовы і ўспрымання мастацкіх твораў. Адукацыйны працэс ва ўстановах дашкольнай адукацыі будзе на прыцыпах дзяржаўнай палітыкі ў сферы адукацыі і выхавання, якія ўлічваюць культурныя традыцыі беларускага народа. Адною з асноўных задач дашкольнай адукацыі з'яўляецца фарміраванне нацыянальнай самасвядомасці, патрыятызму, любові да роднай мовы ў дзяцей дашкольнага ўзросту [1].

Сёння праблема выхавання ў дзяцей любові і павагі да роднай мовы, да беларускай мастацкай літаратуры застаецца сучаснай і актуальнай. Яна звязана з пошукам педагагічных сродкаў, якія дапамогуць выклікаць у выхавальнікаў цікавасць не толькі да мастацкіх вобразаў твора, але і пабудзіць уласную моўную актыўнасць дзяцей, жаданне дзяліцца асаблівымі перажываннямі.

Зварот да гэтай праблемы абумоўлены шэрагам прычын: па-першае, сённяшнія дзеці недастаткова чуюць родную мову, таму ў іх бедны слоўнікавы запас; па-другое, іх уласная моўная актыўнасць знаходзіцца пад моцным уплывам рускай мовы як дома, так і ў дзіцячым садзе; па-трэцяе, яны недастаткова ведаюць творы вуснай народнай творчасці і беларускіх класікаў. Акрамя таго, большая колькасць бацькоў не размаўляюць на роднай мове, не чытаюць сваім дзецям беларускія творы. Дзіцячая літаратура і фальклор павінны займаць першароднае месца ў агульнай сістэме духоўнага і мастацкага выхавання дашкольнікаў: пашыраць круггляд дзіцяці, адкрываць яму наваколны свет, дапамагаць знайсці сваё месца ў гэтым свеце. Гутаркі па змесце літаратурных твораў спрыяюць выхаванню цікавасці да гучання мастацкага слова, дапамагаюць адчуваць рытмічнасць і мілагучнасць мовы, заўважыць вобразныя выразы, удалыя і трапныя параўнанні. Толькі праз мастацкую літаратуру можна далучыць дзяцей да жывой беларускай мовы, садзейнічаць засваенню выразных багаццяў роднай мовы, іх моўнай і камунікатыўнай самадзейнасці, абудзіць уласную маўленчую актыўнасць дзяцей.

Асноўная частка. Методыка далучэння дзяцей да беларускай мовы ва ўстановах дашкольнай адукацыі пабудавана на аснове навуковых прац Дз. М. Дубінінай, Н. С. Старжынскай у галіне маўлення і лінгвістычнага развіцця дзяцей дашкольнага ўзросту ў сітуацыі блізкароднаснага руска-беларускага двухмоўя. У гэтых даследаваннях вылучаны спецыфічныя метады і формы навучання беларускай мове рускамоўных выхавальнікаў, вызначаны змест і паслядоўнасць засваення беларускай лексікі, граматыкі, фанетыкі [2; 3]. Распрацаваны Дз. М. Дубінінай вучэбныя заданні, метадычныя рэкамендацыі, дыдактычны матэрыял для ўстаноў дашкольнай адукацыі з рускамоўным рэжымам работы, накіраваны на ўдасканаленне беларускага маўлення дзяцей і паспяхова выкарыстоўваюцца ў адукацыйным працэсе [2—5].

Асаблівасці ўспрымання рускамоўнымі дзецьмі твораў беларускага фальклору дазваляюць педагогам выкарыстоўваць вусную народную творчасць у рабоце па фарміраванні ў дзяцей выразнасці беларускага маўлення ў сітуацыі блізкароднаснага білінгвізму. Супастаўляльны метады навучання дзяцей беларускай мове, распрацаваны Н. С. Старжынскай, дапамагае выкарыстоўваць мадэлі пераносу моўных навыкаў з рускай мовы на беларускую пры азнаямленні з мастацкімі творамі. Менавіта мастацкае слова з'яўляецца першым і найбольш значным сродкам на першым этапе навучання беларускай мове.

Паспяховаму авалодванню маўленчымі навыкамі і фарміраванню маўленчай актыўнасці дзяцей будзе спрыяць арганізацыя спецыяльных заняткаў на беларускай мове, правядзенне сітуацый зносін на беларускай мове ў другой палове дня сродкамі беларускага фальклору, твораў сучаснай мастацкай літа-

ратуры, увядзенне ў нерэгламентаваную дзейнасць беларускіх гульніў, праслухоўванне запісаў казак, вершаў на беларускай мове. Актывізацыя маўлення спрыяе наладжванню дзейсна-арыентаваных зносін: інсцэніроўкі, ролевыя гульні, гульні-драматызацыі на беларускай мове; арганізацыя адукацыйных сітуацый у розных відах дзейнасці на беларускай мове [3; 4]. Актывізуючая дзейнасць з дзецьмі спрыяе рашэнню агульных моўных задач і задач мастацка-маўленчай дзейнасці: адкрыццё дзіцяці праз літаратурны твор свету слоўнага мастацтва, выхаванне цікавасці і любові да кнігі, развіццё ў іх умення слухаць і разумець твор, эмацыянальна адгукацца на адлюстраваныя аўтарам падзеі, суперажываць героям, спачуваць ім, садзейнічае ўзбагачэнню мовы дзяцей, пашырае веды пра беларускую культуру.

Пабудова ўзаемадзеяння з дзецьмі ў рамках асабіста арыентаванага падыходу патрабуе абнаўлення форм арганізацыі работы па далучэнні дзяцей да беларускай мовы і недапушчальнасць пабудовы навучання толькі ў пытална-адказнай форме. Паўнаважасная размова з дзецьмі немагчыма без усталявання дыялагічных адносін, без фарміравання ініцыятыўнай, актыўнай партнёрскай пазіцыі. Абуджэнне ўласнай маўленчай актыўнасці дзяцей неабходна разглядаць як працэс актыўных зносін дзіцяці з дарослым, так і ўзаемадзеянне з аднагодкамі сродкамі мастацкай літаратуры.

У сваіх даследаваннях Н. С. Старжынская, Дз. М. Дубініна падкрэсліваюць, што паўнаважаснае маўленчае выхаванне павінна ажыццяўляцца з апорай на мастацкае слова і менавіта спрыяць арганізацыі дзейнасці выхавальнікаў па развіцці зносін, у працэсе якой дзеці вучацца роднай мове, але пры гэтым дзейнасць не выступае як форма навучання. Такая дзейнасць прадуглежваецца ў даследаваннях А. Г. Арушанавай, Дз. М. Дубінінай і вызначаецца як *сеанс актывізуючых зносін* [3; 6]. Сеансы актывізуючых зносін не маюць вучэбнай матывацыі, будуюцца як натуральнае ўзаемадзеянне дарослага з дзецьмі і маюць вольную арганізацыю (разнастайнасць поз, размяшчэння ў прасторы, рухальная актыўнасць, свабоднае перамяшчэнне). Дзеці ўдзельнічаюць у іх толькі добраахвотна, а педагог стварае ўсе магчымасці для абуджэння ўласнай моўнай актыўнасці, праяўлення суб'ектнасці ў зносінах, стымулюе і падтрымлівае ініцыятыўныя выказванні дзяцей, іх размовы, звароты да педагога, пытанні. Таму пастаноўка дыдактычных задач мае адносна агульны, недыферэнцыраваны выгляд, а сцэнарый зносін нацэлены на імправізацыю педагога і праводзяцца па крокава [3; 6].

Сеансы актывізуючых зносін у рабоце з дзецьмі сярэдняга дашкольнага ўзросту па азнаямленні з творами мастацкай літаратуры дазволілі рашаць задачы не толькі развіцця беларускага маўлення, але і задачы ўсталявання эмацыянальных кантактаў паміж дзецьмі, развіцця ўласнай маўленчай актыўнасці. Гэта было дасягнута за кошт змены стылю зносін педагога з дзецьмі, навучальнай партнёрскай пазіцыі, уключэння іншых відаў дзіцячай дзейнасці (выяўленчай, гульнівай). Змест сеансаў па развіцці маўленчай актыўнасці сродкамі беларускай мастацкай літаратуры ўключае гульнівыя заданні, размовы, праблемныя сітуацыі, інсцэніроўкі, абследаванне прадметаў. Такія віды дзейнасці, у якіх гаворка выступае ва ўсіх сваіх шматстайных функцыях, нясе асноўную нагрузку пры вырашэнні практычных і пазнавальных задач: актывізаваць маўленчыя зносіны паміж дзецьмі, іх ініцыятыўныя выказванні, пытанні, сітуацыйную гаворку, моўныя гульні.

На першым этапе дзейнасць была накіравана на стварэнне прадметна-развіваючага асяроддзя. Практыка паказала, што выкарыстанне варыятыўных мадэляў развіваючага асяроддзя дазваляе спалучаць работу па абуджэнні маўленчай дзейнасці дзяцей з пазнавальнай і мастацкай. Задача гэтага этапу — вызначыць пласт дзіцячага чытання ў адпаведнасці з узростам і схільнасцямі маленькага чытача, яго ведамі, інфармаванасцю і цікавасцю да любімых твораў. Падбіраючы кнігі, улічвалася, што літаратурны твор павінен выконваць пазнавальныя функцыі, быць сродкам моўнага развіцця, маральнага і эстэтычнага выхавання. Перш за ўсё былі адабраны творы вуснай народнай творчасці, у тым ліку казкі, якія з'яўляюцца вызначальным сродкам у выхаванні патрыятызму, любові да Радзімы ў дзяцей дашкольнага ўзросту. Часцей гэта казкі пра жывёл, бо жывёлы заўжды выступаюць носьбітамі пэўных якасцей, якія ўласцівы і чалавеку. У дашкольным узросце казка для дзіцяці як падказка, зарадчык добрых спраў. Другі пласт дзіцячага чытання — гэта творы беларускай класікі для дзяцей, а трэці — творы, якія спецыяльна напісаны для дзяцей пэўнага ўзросту дзіцячымі пісьменнікамі А. Вольскім, В. Віткам, Э. Агняцвет. Кніжны куток у групе стаў цэнтрам зносін дарослага з дзецьмі, дзе арганізаваліся тэматычныя выставы ў адпаведнасці са зместам тыдня ці якімі-небудзь падзеямі.

На другім этапе праводзіўся пошук эфектыўных метадаў і прыёмаў, якія дапамагалі навучыць дзяцей элементарнаму эмацыянальна-вобразнаму аналізу твора, выказваць сваё асабістае стаўленне, праяўляць моўную актыўнасць (моўныя гульні, эцюды, гутаркі-разважанні, імправізацыі). Распрацавана структура і змест сеансаў актывізуючых зносін, якая складалася з трох частак: уступнай, асноўнай і заключнай. Мэта ўступнай часткі — выклікаць эмацыянальны водгук на ўспрыманне літаратурнага твора, цікавасць да маючай адбыцця мастацкай дзейнасці і зносін. Вядучымі метадамі і прыёмамі сталі: рухомыя, пальчыкавыя, моўныя гульні, успрыманне ілюстрацый, загадванне загадак, сюрпрызныя моманты і інш. Другая частка накіравана на непасрэднае ўспрыманне літаратурнага твора: выразнае чытанне педагогам малых фальклорных твораў, вершаў, расказанне казак, чытанне апавяданняў, знаёмства з аўтарам, жанрам. Заключная частка прадугледжвала дыялагічныя зносіны — гэта багатыя асабістыя думкі дзяцей, сумесныя развагі. Тут выкарыстоўваліся такія прыёмы, як пераказ, драматызацыя, гутарка, мадэляванне

сітуацый, пошук вобразных слоў, тлумачэнне іх сэнсу, разважанне аб назве твора, выразнае чытанне ўпадабаных урыўкаў, выяўленчая дзейнасць, развагі па змесце малюнкаў вядомых мастакоў. Уласная моўная актыўнасць дзяцей выяўлялася ў гульнявых і праблемных сітуацыях, пры параўнанні аналагічных сюжэтаў у розных творах і г. д. Напрыклад, дзецям прапанавалася параўнаць, якога чалавека называюць працалюбівым, затым разам з дзецьмі пераказваўся змест адной ці некалькіх знаёмых казак («Лёгкі хлеб», «Вяршкі і карэньчыкі»), далей дзеці знаёміліся з прыказкамі («Хто працуе, той і мае», «Работа і корміць, і поіць, і вучыць», «Хто з работай дружыць — той жыве і не тужыць»). Прыказкі і прымаўкі садзейнічалі выхаванню ў дзяцей высокіх маральных пачуццяў, дапамагалі набыць велізарны жыццёвы вопыт, быць сціпымі («Сам сябе не хвалі, няхай людзі пахваляць»), працавітымі, беражлівымі («Працаваць не любіш — чалавекам не будзеш»), шанаваць і паважаць старэйшых, любіць свой край («У сваім краі, як у раі»). Разважаючы пра змест шматлікіх прыказак і прымавак, у дзяцей сцвярджалася думка пра неабходнасць навучання і набыццё ведаў («Хто многа чытае, той розум мае», «Навучыўся сам — навучы іншага»). У асноўным прыказкі і прымаўкі выкарыстоўваліся на сеансах актывізуючых зносін, калі патрэбна было знайсці схаваны ў творы сэнс і зрабіць яго зразумелым, ясным для дзяцей. З вялікім захапленнем дзеці выкарыстоўвалі ў актыўных зносінах паміж сабой заклічкі, лічылкі, расказвалі пацешкі.

У гутарках-развагах выхавальнікі выказвалі разуменне характэру героя твора, аналізавалі яго знешні выгляд, выказвалі сваё стаўленне да ўчынкаў герояў, параўноўвалі з персанажамі другіх твораў. Вялікая ўвага надавалася стылістычным сродкам выразнасці, выконваліся заданні на пошук у творах падобных або супрацьлеглых па значэнні слоў, параўноўваліся рускія і беларускія словы, падобныя сюжэты ў рускіх і беларускіх народных казках. Каб дзеці маглі хутчэй заўважыць гэтыя сродкі, праводзіліся гульнявыя практыкаванні («Як апісваецца каток?», «Знайдзі прыгожае параўнанне», «Падбяры словы», «Скажы наадварот»).

Асабістую моўную актыўнасць дзеці праяўлялі пераказваючы мастацкія творы, а практыкаванні ў выразным і вобразным маўленні памагалі накіраваць дзяцей на самастойную творчасць. У змест сеансаў актывізуючых зносін уключаліся такія заданні, па выкананні з рознай інтанацыяй невялікую фразу ці мастацкі тэкст (сумна, радасна, здзіўлена), з рознай сілай голасу. Як вынік работы, у групе ў вольны час дзеці самастойна арганізавалі інсцэніраванне мастацкіх твораў, актыўна дзяліліся ўражаннямі ў кніжным кутку, на паліцах якога заўсёды было шмат ілюстраваных твораў, малюнкаў вядомых мастакоў-ілюстратараў. Выхавальнікі ўдзельнічалі ў афармленні тэматычных выстаў па творах пісьменнікаў, ці творах аднолькавага жанру, або прысвечаных пэўнаму каляндарнаму святу. Асабістая моўная актыўнасць выяўлялася ў гульнявой дзейнасці, дзе гульнявыя ўзаемадзеянні дзяцей будаваліся з дапамогай рухомых беларускіх гульняў са словамі, лічылкамі, заклічкамі, пацешкамі, казкамі. У гульнях-драматызацыях дзеці выказвалі свае асабістыя ўражанні аб літаратурных творах, мастацкіх вобразах, перадавалі розныя падзеі знаёмых беларускіх твораў.

Заклучэнне. Сістэматычная рознабаковая работа з выкарыстаннем сеансаў актывізуючых зносін сродкамі беларускай мастацкай літаратуры садзейнічала пашырыню слоўнікавага запasu беларускімі словамі і выразамі, развіццю беларускага маўлення наогул, актыўнаму ўключэнню дзяцей у маўленчую дзейнасць паміж сабою і дарослымі. У большасці дзяцей сфарміравана маўленчая і пазнавальная актыўнасць, уменне слухаць мастацкія творы, разумець іх і вылучаць сродкі выразнасці, знаходзіць рашэнні ў нескладаных праблемных сітуацыях, разумець маўленне аднагодак, дакладна і хутка падбіраць патрэбныя словы, разгортваць сінтаксічныя канструкцыі, павялічылася колькасць маўленчых рэакцый.

Правядзенне спецыяльных сеансаў актывізуючых зносін сродкамі беларускай мастацкай літаратуры дазволіла не толькі паспяхова вырашаць задачы развіцця беларускага маўлення, але адначасова і паралельна спрыяць абуджэнню ўласнай маўленчай актыўнасці дзяцей, устанавлення эмацыйных іх асобных кантактаў паміж дзецьмі і дарослым. Дзеці навучыліся самастойна распачынаць гаворку, падтрымліваць гутарку, дзяліцца перажываннямі, пераадоўваць скаванасць, сарамліваць у зносінах.

Спіс цытаваных крыніц

1. Кодекс Республики Беларусь об образовании [Электронный ресурс] : 13 янв. 2011 г., № 243. — Минск : Амалфея, 2011. — 486 с.
2. Старжинская, Н. С. Маўленчае і лінгвістычнае развіццё дашкольнікаў : дапам. для пед. устаноў, якія забяспечваюць атрыманне дашк. адукацыі / Н. С. Старжинская. — Мінск : Зор. верасень, 2007. — 88 с.
3. Дубініна, Дз. М. Выхаванне ў дзяцей дашкольнага ўзросту цікавасці да беларускай мастацкай літаратуры і фальклору : дапам. для педагогаў устаноў дашк. адукацыі / Дз. М. Дубініна. — Мінск : Новое знание, 2016. — 208 с.
4. Родная прырода ў вуснай народнай творчасці / Д. М. Дубініна [і інш.]. — Мінск : НІА, 2012. — 136 с.
5. Дубініна, Дз. М. Родныя вобразы ў паэтычным слове : дапам. для педагогаў устаноў, якія забяспечваюць атрыманне дашк. адукацыі : у 2 ч. / Дз. М. Дубініна. — Мазыр : Белы Вецер, 2012. — Ч. 2. — 108 с.
6. Арушанова, А. Г. Речь и речевое общение детей : кн. для воспитателей дет. сада / А. Г. Арушанова. — М. : Мозаика-синтез, 1999. — 272 с.